

Nyelv és oktatás

Fennakadva egy hulltrapezon

M. KORCHMÁROS VALÉRIA

Elcsépelte közhely, hogy az anyanyelvi nevelés nemcsak a magyartanár dolga. A folytatása pedig rendszerint valami szemrehányás a tantestület meg nem nevezett tagjainak címezve (az vegye magára, akinek inge...), hogy mit tehet a szegény magyartanár, ha például földrajzórán elnézik, hogy a gyerek *álóvíz*-nek írja a *balaton*-t. Bár az efféle folytatás már akár név szerinti hivatkozás is lehetne, mert a potenciális érintettek addigra úgymint hallótávolságon kívülről legyintgetnek, hogy csak lassabban, elvégre az imént éppen a háborgó magyaros kolléga „tette helyre” a folyosón rohangáló ötödikeseket olyan hangnemben, ami ugyancsak nem tartozik az anyanyelvi tantervi követelmények közé, márpedig a példamutatás ugyebár... Különbösen is, ha ők a szaktárgyi órákon a helyesírással töltik el a drága időt, akkor mikor fogja az a gyerek megtanulni a tananyagot!? Ebben megint van igazság, amint hogy abban is, hogy az anyanyelvi képességek között csak az egyik a helyes írás, s nem is biztos, hogy a legfontosabb – bár ezzel korántsem akarom lebecsülni a helyesírást.

Hagyjuk azonban a fölösleges egymásra mutogatást, és gondolkozzunk el inkább (együtt) azon, hogy mi is történik a szaktárgyi órán, amikor a gyerek nem „magyart”, hanem „fizikát”, „biológiát”, „matematikát”, egyebet tanul. Valóban nem „magyart”, de *magyarul* tanul, mégpedig sokkal intenzívebben, mint a nyelvtanórán! Ezek az elkülönült csatornákon keresztül áramlik most már hozzá a világ, amely korábbi (rövidke) élete során válogatás nélkül ömlesztve zúdult ugyan a tudatára, de amelyből mégis ráért szelektálni, azt és annyit dolgozni fel, ami közelről érintette, ami felkeltette az érdeklődését. Most viszont megszabják neki, hogy másnapra vagy a tanév végére mit kell ismernie. „Ismernie”: ez most már nemcsak a dolgok felismerését jelenti, még a velük bánti tudás sem elég mindig: beszélni is kell tudni róluk.

Illetve: valóban kell tudni róluk beszélni? Tesztlapos, rohanós világunkban de sokszor halljuk (s mondjuk is): nekem nem az kell, hogy fel tudja mondani valaki a definíciót, hanem hogy alkalmazni tudja a szabályt! S az életben is eszerint a mérce szerint igazodunk: az igazi teljesítmény nem az, hogy el tudod mondani, hanem hogy el tudod végezni. S a következő következtetés: egyáltalán nem fontos, hogy el is tud mondani...

A verbális tudás ilyen alulértékelése valójában nagyon ostoba rövidlátás, ami egy csomó dolog felületes, torz szemléletéből fakad, s megkockázatom: nagy része van benne a saját gyengéink mentegetésének.

Természetesen nem oda akarok kilyukadni, hogy elég, ha valaki csak beszél, csak felmondja a szabályt, de alkalmazni nem tudja! Ellenkezőleg: azt szeretném nyilvánvalóvá tenni, hogy még a szabály egyszerű alkalmazása sem a tudás csúcsa.

Elgondolkoztunk már azon, hogy miért a „szöveges példa” a dolgozatírók mumusa? Mert abban először is meg kell érteni a problémát. Aztán ki kell tudni választani, hogy az adott körülmények között melyik szabály alkalmazandó, meg kell tudni állapítani, hogy a leírt jelenség egyáltalán beleillik-e abba a körbe, amelyre a szabály vonatkozik. Ez persze csak úgy lehetséges, ha a példát vett „valóság” verbalizált képét össze tudom vetni a verbalizált formulával. Ehhez pedig elengedhetetlen az ábrázolt valóság helyes ismerete is, meg a formuláé is. S ez az ismeret a formula esetében korántsem merül ki abban, hogy végig

tudom mondani, mint egy papagáj. – Kezd körvonalazódni, hogy minden tanár egyben anyanyelvi nevelő is, akár magyartanárként veszi fel a fizetését az önkormányzattól, akár matematikusként?

Csak hogy míg az anyanyelvi nevelésbe „beleférek”, mi több: megvan benne a helyük és szerepük az „*egyedem-begyedem tenger tánc*”-féle versikéknek, a szaktárgyi definíció más műfaj, s a baj akkor kezdődik, amikor a tanár elfogadja (észre sem veszi?), hogy a hibátlanul felmondott lecke éppen az „*Ingjom-bingjom táliber, tutáliber máliber*” mellé épült be a nyiladozó (?) kobakokba. A gyerek azt hiszi, hogy jó munkát végzett, s ha a tanár valamit még „belekérdez”, az bizony csúnya kukacoskodásnak számít. De a tanár a legritkább esetben kérdez bele (sajnos), mert „nem akarja megzavarni” a gyereket. Meg a saját harmatosan üde lelkiismeretét. Mert sejti, hogy a gyerek bizony megzavarható, és egy-két kérdés után még őbelé is belefészkelné magát a gyanakvás, hogy talán mégsem olyan jól tanította meg azt az anyagot. És akkor kezdhetné előlről. De mikor, és főképp: HOGYAN?

Hát bizony csakis beszéddel. Sok beszéddel, amelynek során kiviláglik, hogy milyen akadály van egyik-másik fogalom megértésének, melyek azok a szavak, amelyek tartalmatlanul, üresen kongva gurulnak tovább skandálás közben. Mert hiába patikamérleg-pontosságú a meghatározás, ha kínaiul van... S az idő meg a türelem még nem minden! Jókorá empátia is kell ahhoz, hogy felfogjuk egyáltalán: mi az, amit nem ért a 9–10–12 vagy akár 17 éves gyermek. A szakismeret majd csak ezután jön: aktuálisan, gyerekre szabva azt, olyat és annyit választani ki az anyag teljességéből, amivel ki tudom teljesíteni az átabotában kialakított féltudást.

Témazáró dolgozatában ezt írta az egyszeri hatodikos:

A Deltoid szomszédos szögei egyenlő hosszúak. Két átlója van és ezek merőlegesek egymásra, vagyis felezik egymást.

Ebből először is nagyon valószínű, hogy neki a szög még mindig elsősorban az, amit kilóra mérnek a Vasedénynél, és aszerint kell kérni az ötösből, a hetesből vagy a tízesből, hogy milyen hosszú. Csakhogy a geometriában a szög fogalma valami más, új, ami egyáltalán nem mérhető a hosszúsággal. De nemcsak a geometriai szögfogalommal „nem rendelkezik” a csemete, baj van a merőlegességgel is. Vagy a felezéssel. Vagy „csak” a vagyis viszonyjelölő értéke nem világos a számára? Ez utóbbi kétségtelenül a nyelvtanórára való probléma. De vajon a nyelvtanóra feladata-e, hogy az alapszókincset elsajátíttassa a gyermekkel? Abban a heti 1 órában? De kerülhetjük-e akár csak a vagyis használatát addig, amíg a nyelvtanórán sor nem kerül a mellérendelő kötőszókra?

Az egyszeri hatodikos ugyanis egyáltalán nem az egyetlen ilyen hatodikos. Az alábbi mazelésért elég volt két párhuzamos osztály azonos témazáró dolgozatait átrágni magamat. (Köszönet a matematikatanároknak, hogy lehetővé tette a betekintést.)

Mi a deltoid: a deltoid 360°.

A deltoit 2–2 szemközti szöge egyenlő hosszú. A szimmetria tengely felezi az oldalt és a deltoid két szögét. A deltoid merőleges a szimmetriatengelyre.

A deltoid szögei 360° fokot zár be.

A deltoidnak 4 szöge és lapja van.

Olyan tengelyesen szimmetrikus négyszög, amelynek az egyik oldala a szimmetriatengely.

A deltoidnak minden szöge egyenlő és minden oldala. Az ilyen oldalak a szimmetriatengely.

Mit nevezünk Deltoidnak: Olyan □ amelynek a felező merőlegese metszi a szimmetriatengelyt.

A hurtrapéz definíciói tulajdonságai: tükrös, négy szögének száma 360°, felezhető, kétoldala egyenlő, négyen szögű, hasonló az eldőlőtű kockához.

A fenti „megállapítások” elsősorban a szaktanárt ejtik kétségbe, hiszen fogalmilag ellentmondásosak, képtelenségek. S bár az is látszik, hogy a gyermek küszködik a megfogalmazással, a mondatainak az „igazságértéke” legalább elbírálható. Az ilyenek számára találták ki a matematika–korrepetálást. De mit lehet kezdeni azokkal, akik a romo busz vagy a hulltrapéz definícióját akarják megadni, akik szerint az ilyen idomnak a két száröge egyenlőhöz, s akik a következő módokon adták vissza a tanultakat?

A tengelyes tükrözés akkor látható meg hogyha a tükrömását le rajzoljuk.

*A tengelyre raklyúk a tükröt és ami a tükrőben látható akkor az lesz az elentete.
Azt nevezem alagzatnak ha a tengelyből szimetriatengelyt tudok szerkeszteni.
Deloidot 180° elfodisuk az oramutató járásával megegyező
Ugyanakkorák a méretek, és ugyanolyan távol vannak egymástól.*

Nyilvánvaló, hogy ilyen esetben mélyebben gyökerezik a baj, nemcsak a szaktárgyi fogalmakkal áll hadilábon a diák, hanem a köznyelvi magyar szavak megértésével is baj van. Aki pedig képes leírni, hogy

A tengelyesen tükrös alakzatnak hívjuk azt, aminek legfeljebb két vagy annál több tengelye van. A tengelyesen tükrös alakzatoknak a szimetriatengelyük megfelelnek a síkidomot,

az a geometriát csak nem jól tudja, magyarul viszont nem tud.

Itt csak a legkisebb kérdés, ami a tanári szobákban legtöbbször elhangzik, hogy a szaktanár ilyenkor csak a szakmai pontatlanságot bírálja-e el, vagy „vonjon le” a nyelvi teljesítményért is. Hát el lehet ezt a kettőt egymástól választani? Hogyan képes valaki a szöveg(nem)értés ilyen fokán feladatokat megoldani akár matematikából, akár bármelyik más tárgyból? Lehet, hogy a fizikadolgozatoktól, kémiai példamegoldásoktól való általános félelemnek nagyrészt anyanyelvi okai vannak? Egyáltalán: milyen ismereteket lehet szerezni, ha nem vagyok birtokában az ismeretszerzés eszközének?! És a legnagyobb, legnehezebben megoldható probléma: mit lehet tenni, mit kell tenni, hogy az anyanyelvi képességeknek ezt a képtelen szintjét valamelyest megemelhessük?

Egy dolgot biztos nem: X. vagy Y. kollégán nem kérhetjük számon azt, amit az alsó tagozat, az óvoda, a család, a környezet, az egész társadalom elhanyagolt, elmulasztott.

Pedig amit a társadalom elrontott, azt csakis a társadalom tagjai hozhatják helyre. De hát mit tehet a társadalom egyes tagja, mit tehetsz te, mit tehetek én?

Keveset. Egy tízmillió társadalomban a tennivalóknak egy tízmilliomod részét.

Sokat. Csak mi végezhetjük el a magunk senki másra át nem hárítható feladatát.

Te például, ha tanár vagy, sokszorta többet: egyszerre, egy osztályban 30–35, egy éven keresztül rendszeresen 120–150, vagy még több viaszképlékenységgű emberkére hathatsz közvetlenül: számold ki, mennyi az 30–35–40 év alatt! S számold ki, hány embert érint közvetve! A te felelősséged, hogy a hatásod milyen irányba tereli, és milyen erősen befolyásolja őket.

(Vajon hány miniszteriumi főosztályvezetőnek, mindenáron újat hozni akaró „tudományos” kutatóknak a felelőssége, hogy nemzedékek nőttek fel nálunk a „korszerűség” jegyében szóképekben olvasva úgy, hogy 8 évi iskolába járás után gyakorlatilag képtelenek írásbeli információk befogadására? Ugye nem is olyan sokan lehettek? És vajon hány alsó tagozatbeli tanítónak a felelőssége ugyanez, akik megalkuvásból, kényelemszeretetből, gyávaságból, kényszerből, vagy egyszerűen csak tudatlanságból, lustaságból elfogadták és megvalósították ezt az agyrémet? Ugye milyen sokan vannak? Mindannyiuknak „köszönhető”, hogy nem a korábban bemutatott példák a legremisztöbbeck. Van rosszabb is. Íme:

Ugy átalapsuk meg hog hogyosztható 4 gye vagy 25-te a szám, hogy az utolsó 2 számjegyében megnézzük megvanebene bene 24 vagy a 25.

Egysíkbeli alakzaz akorr tengelyesen szimetrikus havan olyan egyenes amehyre az egyene tukrózve a tukór képe fedik azeredetitt. – És így tovább.

És én? Én például megírtam mindezt a Nyelvelőben. Miért? Mert elkezdtem számolni.

Igaz, olvasóim zöme feltehetően a bölcsészkarról kerül ki, márpedig jól látják, akik úgy hámozták ki a mondanivalóm lényegét, hogy az anyanyelvi nevelést nem a tizenéves korosztálynál érdemes elkezdni. De ha valaki mostantól 1–5 év múlva elvégzi az egyetemet, és elkezd tanítani, a középiskolában azokat a fiatalokat fogja tanítani, akik néhány éven belül szülők lesznek, és így legközvetlenebb irányítói gyermekeik (a majdani nemzedékek) anyanyelvi nevelkedésének. Ha ráadásul olyan intézményben kezd el tanítani, ahol a leendő pedagógusok készülnek arra, hogy anyanyelvre és azon keresztül mindenféle tudományra neveljenek, megsokszorozódik a hatóköre. Ha pedig nem kezd el tanítani, hanem elkezd írni, szerkeszteni, kiadni, sajtóban informálni, akkor is alkalmazza és fejleszti az anyanyelvi képességeket, formálja az anyanyelvi ízlést, alakítja létünk anyanyelvi közegét. Ha ebben az olvasói körben sikerül néhány embert megfertőznöm egy kis anyanyelvi érzékenységgel, úgy elterjeszthetjük, mint egy influenzát!

De ha olvasóim közül nem akad több, csak egyetlenegy, aki ugyan nem is fog tanítani, nem is vállal munkát, „csak” a saját gyerekét neveli majd fel úgy, hogy szóba is áll vele, hogy odafigyel a szavaira, hogy válaszol a „Mi ez?”-jeire és „Miért?”-jeire, hogy megtanítja mesélni, és maghallgatja, amit elmond, és az a kisgyermek majd ezért könnyebben tud érvényesülni a társai között, lesznek sikerei az iskolában, el tudja panaszolni a baját, és ki tudja fejezni az örömét, vagyis jobban tudja majd alakítani kapcsolatait a többi emberrel, és ettől kiegyensúlyozottabb és munkájában eredményesebb lesz – már megérte.